

Залужна Ольга, канд. філол. наук, доцент,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

ДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ТЕРМІНІВ «ФРАЗЕОЛОГІЗМ» ТА «ІДІОМА» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКО- ТА АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ФРАЗЕОГРАФІЇ

Починаючи з широко відомої роботи Ш. Баллі (Bally, 2018), яка вперше побачила світ на початку ХХ століття, та дотепер різноманітні питання вивчення фразеологічних одиниць на матеріалі численних мов світу залишаються у фокусі уваги світової філологічної спільноти.

Неослабний інтерес до вивчення фразеологічного складу мови, обумовлений з-поміж іншого тим, що фразеологізми виступають фокальною точкою кодування колективного менталітету, культури та світогляду носіїв мови, спонукав науковців не тільки до розробки різноманітних методологічних підходів, але і до ретельного дослідження одиниць фразеологічного складу мов світу з окремими лексичними та структурними компонентами в їх складі або за принципом номінації окремих фрагментів дійсності.

Втім, незважаючи на численні дослідження та детальну розробленість цієї галузі мовознавчих досліджень, залишається коло питань, які досі потребують уточнення, зокрема відсутній одностайний підхід щодо уніфікованого терміна на позначення утворення, яке є одиницею фразеологічних досліджень. До того ж у науковій літературі за темою спостерігається значна розбіжність між термінологічною базою українсько- та англійськомовних досліджень.

Аналіз українськомовних наукових розвідок фразеологічного складу мови демонструє, що найбільш уживаним є термін *фразеологізм*, що знаходить своє відбиття і у сучасній фразеографічній традиції (див., наприклад, Фразеологічний, 1999). Втім увагу привертає різноманіття інших термінів, якими користуються українськомовні науковці: *ідіома*, *колокація*, *фразеологічний зворот*, *фразеологічна одиниця* та *фразема* (терміни розташовані за абеткою).

З-поміж іншого на увагу заслуговує той факт, що лексикографічні джерела, укладені вітчизняними науковцями іноземними мовами (див., наприклад, Англо-український, 2006 або Українсько-англійський, 2020), також використовують термін фразеологізм на позначення відповідної одиниці словникового складу мови.

Натомість в англійськомовній літературі домінує термін *idiom* 'ідіома' на тлі використання деякими лінгвістами термінів *collocation* 'колокація', *fixed expression* 'фіксована фраза', *idiomatic phrase* 'ідіоматична фраза', *locution* 'локуція', *multiword expression* 'багатослівний вираз', *phraseme* 'фразема', *set phrase* 'стала фраза', *word cluster* 'кластер слів' (терміни розташовані за абеткою). Фразеографічні джерела повною мірою відбивають вищезазначену традицію і містять вже у своїй назві термін *idiom* 'ідіома' (див. Cambridge, 2006; Ayto, 2020; Gulland, 2001; Longman, 1998).

До того ж окрему увагу привертає підхід щодо якісного наповнення українсько- та англійськомовних фразеографічних джерел. Так, у «Фразеологічному

словнику української мови», за визначенням авторів, зібрані стійкі словосполучення, «що вживаються носіями мови завжди у звичному, усталеному оформленні» (Фразеологічний, 1999, с. 3).

Англійськомовна фразеографічна традиція керується дещо іншими принципами та включає до відповідних лексикографічних джерел не тільки сталі словосполучення з переосмисленим значенням (*figurative expressions*), але і сталі порівняння (*similes*), приказки (*sayings*) та прислів'я (*proverbs*) (Аyto, 2020), у такий спосіб використовуючи термін *ідіома* як термін-парасольку для значно ширшого кола мовних одиниць, ніж в українськомовній фразеографії.

Примітно, що двомовні джерела (англійсько-українські та українсько-англійські), укладені вітчизняними лексикографами, знаходяться під значним впливом англійськомовної традиції укладання фразеологічних словників. Так, К. Т. Баранцев у передмові до словника за своєю редакцією зазначає: «До словника ввійшли численні фразеологічні одиниці (в їх широкому розумінні), а також приказки, прислів'я та крилаті вирази, які не завжди можна віднести до фразеології, але які тісно пов'язані з нею» (Англо-український, 2006, с. 7). Автори словника «Українсько-англійський та англо-український фразеологічний словник» у передмові до видання зазначають, що «словник містить фразеологічні одиниці різного ступеня усталеності, приказки, прислів'я, афоризми, крилаті вислови» (Українсько-англійський, 2020).

Така різниця у принципах укладання лексикографічних джерел призводить до того, що під час проведення порівняльних досліджень, які виконуються на матеріалі української та англійської мов, корпуси емпіричного матеріалу дослідження можуть суттєво відрізнятись за своїм кількісним та якісним складом. Показовим у світлі вищесказаного є дисертаційне дослідження І. М. Запухляк «Структурні та семантичні особливості фразеологізмів з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах» (2021), у якому за умови суцільної вибірки з лексикографічних джерел дослідження проводилося на матеріалі 792 фразеологічних одиниць в українській та 2 030 одиниць в англійській мові.

Отже, незважаючи на багаторічну сталу традицію вивчення фразеологічних одиниць на матеріалі української та англійської мов (як окремо, так і в межах порівняльних досліджень), сьогодні спостерігається певна розбіжність термінологічного апарату, який використовується в обох мовах. До того ж фразеографічна традиція в обох мовах також базується на різних підходах до укладання відповідних словників, де англійськомовні джерела демонструють значно ширше розуміння добору мовного матеріалу для наповнення фразеографічних джерел.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український фразеологічний словник (2006). Київ: Знання, 2006.
2. Запухляк, І. М. (2021). Структурні та семантичні особливості фразеологізмів з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця.
3. Гороть, Є. І., Громик, Ю. В., Малімон, Л. К., Павленко, Л. П., Павлюк, А. Б., Рогач, О. О. (укл.) (2020). Українсько-англійський та англо-український фразеологічний словник. Київ: Видавничий дім «Кондор».

4. Білоноженко, В. М., Винник, В. О., Гнатюк, І. С. та ін. (укл.) (1999). Фразеологічний словник української мови. В 2 кн. Кн. 1: А–Налити. Редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін.; НАН України; Ін-т укр. Мови. 2-ге вид. Київ: Наук. думка. Кн. 1, 1–528; Кн. 2, 529–980.
5. Ayto, J. (2020). The Oxford Dictionary of Idioms (4th ed.). Oxford University Press. DOI: 10.1093/acref/9780198845621.001.0001.
6. Bally, Ch. (2018). *Traité de stylistique française*. Vol. 1 (French Edition). Wentworth Press.
7. Cambridge Idiom Dictionary (2nd ed.). (2006). Cambridge University Press.
8. Gulland, D. M. & Hinds-Howell, D. G. (2001). The Penguin Dictionary of English Idioms (2nd ed.). Penguin Books.
9. Longman Idioms Dictionary (1st ed.) (1998). Pearson.

Запухляк Ірина, канд. філол. наук,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ДІЇ З КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Зіставні дослідження далекоспоріднених мов привертають все більше уваги науковців та стають об'єктом досліджень сучасних лінгвістичних розвідок, оскільки зосереджуються на особливостях картин світу представників різних лінгво-спільнот. Фразеологічні одиниці демонструють уявлення, образи та стереотипи, важливі для носіїв цих мов. Незважаючи на значну кількість досліджень у домені фразеології (Запухляк, І. М., 2019; Запухляк, І. М., 2022; Ігнатенко, Д. Є., 2018; Тарануха, Т. В., 2022), семантичні особливості процесуальних фразеологізмів з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах ще не ставали об'єктом окремого дослідження.

Матеріалом дослідження слугували 1 244 процесуальні фразеологічні одиниці (далі – ПФО), а саме 747 виразів англійської мови та 497 українських виразів. Внаслідок аналізу емпіричного матеріалу було виокремлено ПФО стану та ПФО дії, які поділяються на види.

А. П. Загнітко вказує, що «Поняття дії включає в себе семантичні ознаки активності, доцільності, каузативності, об'єктності, інструментальності» (Загнітко, 1998, с. 191). До ПФО дії з компонентом на позначення неживої природи в англійській та українській мовах дії належать фразеологізми, що мають значення активності та інтенції, тобто виражають значення цілеспрямованого виконання певної дії заради досягнення результату.

Внаслідок дослідження було виділено такі семантичні групи процесуальних фразеологізмів: ПФО на позначення фізичної / трудової діяльності нараховує 272 вирази англійської мови (64,92 % ПФО дії англійської мови) та 90 українських висловів (46,63 % ПФО дії української мови). Наприклад: укр. *дістати зірки (з неба)*, *дістати місяць (з неба)* та *діставати з дна морського*. Отже, в українській мові складне завдання пов'язане з чимось, розташованим дуже високо (на небі), або навпаки дуже низько (на дні моря).